

Nr 793

Av herr Holmberg m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 85, angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.

(Lika lydande med motion nr 997 i Andra kammaren)

I Kungl. Maj:ts proposition 1967:85 redogör departementschefen för vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område.

Departementschefen framhåller, att de förslag som framlägges endast representerar ett första steg i utvecklingen inom vuxenutbildningen. De stora förväntningar man haft talar för att denna proposition kunde ha varit mer omfattande och upptagit frågor inom ett bredare fält, då man under de senaste åren ofta blivit hänvisad till propositionen om vuxenutbildningen.

En kraftigt utbyggd organisation för vuxenutbildning måste, enligt vår mening, tillgodose två i viss mån skilda önskemål. Å ena sidan bör den så generöst som möjligt ställa studiemöjligheter till förfogande för de många som, utan inriktning på examen eller något slag av ökad formell, dokumenterad kompetens eller behörighet, önskar vidga sina kunskaper. Å andra sidan måste också studievägar öppnas för de sannolikt betydligt färre som genom målinriktad utbildning vill skaffa sig dokumenterad kompetens för nya eller krävande arbetsuppgifter eller behörighet att få tillträde till fortsatt utbildning inom någon gren av det reguljära undervisningsväsendet.

Cirka 80 procent av landets vuxna befolkning har endast folkskola som grundutbildning. Inom några få år kommer samma siffra att representera dem som får någon form av gymnasial utbildning. Detta skapar betydande kunskapsskillnader mellan generationerna. I föreliggande proposition behandlas i stort sett enbart vuxenutbildningen på ungdomsskolans nivå, dvs. en grundutbildning som inte är direkt inriktad på den slutgiltiga yrkes-specialiseringen.

Den snabba utvecklingen gör att ökade anspråk ställes på utbildningen. En förutsättning för att vi skall kunna behålla vår nuvarande framstegstakt, vårt allmäntekniska kunnande och höga produktivitet är att undervisningen rationaliseras och effektiviseras. Vad gäller en förbättrad vuxenutbildning krävs ett nytänkande för att få både personella och ekonomiska resurser att räcka till. Förutom att många medborgare saknar den i dag allmänna

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1967. 3 saml. Nr 793—796*

grundutbildningen gör många den erfarenheten att en vidare utbildning fordras även inom det egna yrkesområdet. Dessutom tillkommer ofta den enskildes krav på att icke för alltid vara fastlåst inom ett speciellt yrke.

Tillgången på en kvalificerad grundutbildning för vuxna bidrar till att utjämna kunskapsskillnaden mellan olika generationer. Vi finner det naturligt att samhället ombesörjer denna del av vuxenutbildningen, vilket sker dels genom allmänna utbildningsanstalter och kurser, dels via folkbildningsorganisationer, korrespondensinstitut, folkhögskolor och radio/TV. Samtidigt måste utbildningsfrågorna belysas i ett totalperspektiv som omfattar både grundutbildning och annan vuxenutbildning. Fördelningen av samhällets resurser måste bedömas ur såväl ekonomiska som sociala aspekter.

För att kunna utföra sitt arbete på ett effektivt sätt måste de flesta människor kontinuerligt fortbilda sig. Det torde i första hand vara näringslivets uppgift att tillhandahålla en sådan fortbildning.

Möjlighet till vidareutbildning måste också kunna ges åt arbetstagaren för att denne skall kunna erbjudas befordran eller annat avancemang. Att samhället bör stödja denna vidareutbildning anser vi vara nödvändigt.

Vi anser det angeläget att personer som önskar en vidgad allmänbildning får möjlighet att studera vissa ämnen, för vilka de har speciellt intresse. Som orsak till önskan om vidgad allmänbildning finner man ofta krav på ökad förståelse för samhällsförhållanden och för kulturella värden. Här torde även i fortsättningen folkbildningsorganisationerna komma att spela en stor roll liksom korrespondensinstituten och folkhögskolorna.

Vi vill erinra om att en alltmer betydelsefull del av vuxenutbildningen utgöres av omskolningsverksamheten och bristyrkesutbildningen. Samhällets strukturrationalisering kommer att medföra svårigheter för enskilda arbetstagare vars problem icke får åsidosättas då hela vuxenutbildningsfrågan diskuteras. Ansvaret för denna verksamhet har såväl arbetsmarknadsmyndigheter som näringslivets parter.

Undervisning inom näringslivet

Vad gäller frågan om vidareutbildning, fortbildning, omskolning och bristyrkesutbildning finner man inte några konkreta förslag i propositionen. Departementschefen säger att den arbetsmarknadsinriktade utbildningen, den gymnasiala och förgymnasiala utbildningen samt folkbildningen uppvisar »en stark efterfrågan på ökade insatser av samhället. Av flera skäl måste dock huvudvikten läggas vid sådan verksamhet som kan utgöra ett effektivt bidrag i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin. Utbildning i form av omskolning och fortbildning, som ingår som en betydelsefull del i de riktlinjer för den framtida arbetsmarknadspolitiken, vilka antogs av statsmakterna vid föregående års riksdag, är den viktigaste typen av sådan verksamhet. Den arbetsmarknadspolitiskt betingade utbildningen är ett av samhällets medel i kampen mot arbetslöshet men samtidigt

också i strävandena att underlätta strukturrationalisering och därigenom även främja en ökad inkomstutjämnning». Ytterligare resonemang anses tydligtvis överflödigt.

Det svenska näringslivet har i dag en icke obetydlig utbildningsorganisation. Utbildningen sker emellertid relativt spontant och föga systematiskt inom olika branschorgan.

Ett vidmakthållande av en hög produktivitet inom näringslivet med kvalitativt goda och konkurrenskraftiga produkter förutsätter en intensifiering och systematisering av fortbildningen. Det är sålunda lämpligt att den undervisning som näringslivet meddelar samordnas i olika former. Härigenom skulle kostnaderna kunna begränsas och en bredare bas skapas för undervisningen. Vissa företag erbjuder i dag en utomordentligt kvalificerad undervisning medan andra har inga eller små möjligheter att svara för fortbildning på grund av bristande resurser. Dessa problem har observerats i flera andra industriländer, där de blivit föremål för utredningar och beslut. I Frankrike har man en utbildningsskatt som krediteras företagen i den mån dessa bedriver en aktiv utbildningspolitik. I Holland ges offentligt stöd till branschorganen för organiserandet av utbildningen, medan företagen svarar för kostnaderna i samband med denna. I England förekommer en speciell utbildningsavgift baserad på företagens årliga lönesumma.

Yrkesutbildningsberedningen (SOU 1966: 3) säger i sitt betänkande å sid. 56 följande i anslutning till det engelska systemet: »Den ojämna standarden på yrkesutbildningen och insikten om den kärvare internationella konkurrensen ledde till att det engelska parlamentet år 1964 antog en lag, som ger 'Ministry of Labour' rätt att tillsätta branschvisa yrkesnämnder med representanter från arbetsgivarnas och arbetstagarnas organisationer samt de statliga myndigheterna. Dessa 'industrial training boards', av vilka fem var etablerade vid halvårsskiftet 1965, skall forma riktlinjerna för yrkesutbildningen inom sina respektive områden, fastställa normer och prov, ge regler för den yrkestestetiska utbildningen vid technical colleges, precisera kraven på instruktörer m. m.»

Vidare nämner yrkesutbildningsberedningen att det finns en lagstadgad rätt för »training boards» (yrkesnämnden) att ta ut en speciell utbildningsavgift av företagen, som är baserad på den årliga lönesumman. Dessa medel skall användas för att finansiera de olika branschorganens utbildningsverksamhet men framför allt för att åstadkomma en clearing av utbildningskostnaderna mellan företagen. Ett företag som bedriver en aktiv utbildning får i princip hela eller större delen av avgiften återbetald.

För att samordna verksamheten inom de branschvisa utbildningsorganen har man nyligen tillsatt ett topporgan, »Central Training Council», med representanter från de centrala arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, de statliga industrierna och utbildningsväsendet.

Vårt land kan inte införa ett system som de nämnda utan ingående analys

1* — Bihang till riksdagens protokoll 1967. 3 saml. Nr 793—796

av förutsättningar och eventuella fördelar. Statsmakterna har emellertid redan visat intresse för problematiken genom att inrätta statens utbildningsnämnd. Eftersom näringslivets olika branschorgan har ett internt utbildningssystem skulle en samordning inom och mellan olika företag och branscher samt utvidgning vara tänkbar. En utredning där parter från statsmakterna, näringslivet och organisationsväsendet skulle kunna komma fram till lösningar hur fort- och vidareutbildningen kan intensifieras och därjämte finna former för samordning och kostnadsutjämning mellan företagen i utbildningshänseende ter sig värdefull. Att statsmakterna blir representerade i denna utredning finner vi helt naturligt, då staten är en mycket stor arbetsgivare i Sverige. Blir utredningens resultat av den art att en utvidgning av denna form av vuxenutbildning kan innesluta även omskolning och bristyrkesutbildning bör detta också ske. En annan tänkbar utväg för att förbättra fort- och vidareutbildning kan vara ett visst statligt stöd till de branschorgan eller företag som redan har etablerat kursverksamhet eller planerar göra detta. Att finna formerna för det eventuellt statliga stödet kan ingå i den rekommenderade utredningens arbetsuppgifter.

Korrespondensstudier

I Sverige har korrespondensstudier i decennier spelat en dominerande roll i vuxnas delstudier mot student- och realexamen, ingenjörs- och ekonomkompetens. Den kategori av studerande som det här är fråga om har visat sig mycket framgångsrik och har otvivelaktigt gjort stora insatser i samhället. De har studerat jämsides med sitt förvärvsarbete och har hittills betalat sina brevkurser, preparandkurser och tentamensavgifter själva. Kostnaderna för brevkurserna kan uppgå till 3 000—4 000 kronor, som de studerande avbetalar under studiernas gång, och dessutom tillkommer dryga utlägg för preparandkurser och tentamina. Endast blygsamma stipendier om högst 1 800 kronor har de kunnat få av staten under studieåren. De mest framgångsrika har i gynnsamma fall kunnat få stipendium om 300—500 kronor per år från Hermods stiftelse.

Enligt departementschefen skall ett antal brevskolestuderande kunna få sina studier finansierade av statsmedel genom att anmäla sig och efter prövning av sin behörighet eventuellt bli antagna vid statens vuxenskola i Norrköping. För de antagna eleverna kan denna utbildning bli värdefull under förutsättning att Norrköpingsskolan verkligen ges resurser för den effektiva elevvård som brevstudier kräver för att ge ett gott resultat. Det synes oss emellertid som en onödig omväg att gå över statens skola i Norrköping när brevundervisningen enligt departementschefen ändå skall ges av existerande korrespondensinstitut. Under alla förhållanden borde det bli fråga om konkurrens på lika villkor mellan statens skola i Norrköping och existerande korrespondensinstitut. Med tanke på att det redan finns

två brevskolor — Hermods/NKI och Brevskolan — anser vi det mindre lämpligt att ytterligare en och då en med speciella statliga förmåner inrättas.

Av propositionen framgår att så småningom 1 000 elever per år beräknas kunna komma i åtnjutande av den kostnadsfria utbildningen. Detta är ingen hög siffra om man jämför med motsvarande siffror hos Hermods/NKI. Detta institut tar årligen emot cirka 8 000 studerande för just den typ av gymnasiala och gymnasieförberedande studier som det här gäller. 1966 examinerade Hermods/NKI vid sin egen skola ungefär 900 elever i särskild prövning för studentexamen, upp mot 500 i de s. k. före studentexamen avslutade ämnena, 137 i slutlig studentexamen och 86 i realexamen, vartill kommer alla de som examinerats som privatister vid andra skolor. Med oförändrad tillslutning blir det således åtskilliga tusen ambitiösa studerande som alljämt skall gå miste om ekonomiskt stöd. Departementschefen föreslår dessutom att brevskolestipendierna bör avvecklas eftersom dessa anses få en avlösning i de av Norrköpingsskolan förmedlade brevstudierna. Propositionen utlovar i övrigt inget stöd vare sig för själva brevkurserna eller för tentamina. I det studiesystem som departementschefen föreslår får den studerande kostnaderna täckta även i de fall studierna inte leder till något resultat, vilket redan är fallet för dem som studerar vid statens skolor för vuxna.

Vi kan emellertid förutse, att den här aktuella formen av vuxenutbildning kommer att expandera kraftigt. Under sådana omständigheter uppkommer otvivelaktigt ett ekonomiskt avvägningsproblem. Det synes oss rimligt att täckning för studiekostnaderna principiellt endast medges dem som fullföljt studierna. Självfallet kan det befinnas lämpligt att i enskilda fall bevilja kostnadstäckning till sådana studerande som oförskyllt blivit förhindrade att fullfölja sina studier.

Förutom kostnaderna för korrespondensstudierna tillkommer utgifter för de studerande vad gäller preparandkurser och tentamensavgifter. För att underlätta för dem som ägnar sig åt nämnda studier anser vi att ersättning bör utgå helt eller delvis för deltagande i preparandkurser. Detta kan göras i form av restitution till den brevskola som anordnar kursen under uppvisande av dokumenterade kostnader för den muntliga undervisningen. Dessutom borde tentamensavgifterna kunna slopas genom att statsanslag beviljades.

Undervisning i radio/TV

Enligt propositionen är avsikten, »att radio och television i väsentligt vidgad utsträckning skall utnyttjas i utbildningen såväl för att tillgodose de vuxnas utbildningsbehov som för att vidga det pedagogiska utvecklings- och rationaliseringsarbetet inom ungdomsutbildningen».

Att radio och framför allt TV skapat nya förutsättningar för vuxenundervisning i stor skala har vi länge hävdad. I motioner av högerledamöter

vid 1965, 1966 och 1967 års riksdagar har förslag framställts att utredning, planering och försöksverksamhet för etermedias användning i stor skala för akademisk undervisning och annan vuxenundervisning omedelbart skulle igångsättas. I motionerna har även föreslagits försök med den nu i propositionen aktualiserade kombinationen av radio/TV-undervisning och korrespondensundervisning.

Det är att beklaga att dessa motioner inte ledde till beslut redan 1965 och omedelbara åtgärder. Om så skett skulle vi i dag ha varit ett stycke på väg med de analyser, utredningar och försök som måste föregå ett insättande i stor skala av radio- och TV-buren undervisning i utbildningssystemet.

Departementschefens förslag om radions och televisionens utnyttjande i vuxenutbildningen finner vi — om också senkommet — vara värdefullt.

Erfarenheterna av den för något år sedan anordnade radiokursen för ett akademiskt betyg i statskunskap visar att undervisning med hjälp av etermedia lämpar sig väl för att tillgodose både målinriktade och icke målinriktade studiekraV, vilket vi inledningsvis framhöll som syftet med vuxenutbildningen. Undervisningen, i den mån den inte är förenad med kunskapskontroll och avsedd att leda fram till tentamen och betyg, är tillgänglig för alla, och det är känt att ett mycket stort antal människor också på detta sätt tillgodogjort sig undervisningen i statskunskap. För det mindre antal som vill studera intensivare och erhålla betyg på sina kunskaper är det möjligt att anordna såväl eventuellt behöVlig kompletterande undervisning som be-tryggande kunskapskontroll.

Den föreliggande propositionen behandlar endast en del av det stora undervisningsområde som kan betecknas vuxenutbildning. Det är emellertid av vikt att de rön som göres under såväl försök som verksamhet i full skala på det nu aktuella avsnittet kan komma till nytta även på andra områden som t. ex. för akademisk lågstadieundervisning. Inte minst gäller detta undervisningen via radio och television och olika kombinationer av eterburen undervisning och undervisning i andra former.

Vi anser alltså att den snabbt växande efterfrågan på akademisk utbildning inte kommer att kunna tillgodoses utan att etermedia i stor skala tas i denna undervisningstjänst. De utredningar och försök med radio/TV-undervisning som nu skall göras inom ramen för den del av vuxenutbildningen som propositionen behandlar bör därför i samverkan med universitetskanslersämbetet utformas på sådant sätt, att resultaten kan utgöra underlag även för en kommande — enligt vår mening ofrånkomlig — organisation för akademisk lågstadieundervisning med hjälp av radio och television.

Några gränsdragningsproblem

Mot bakgrund av den utveckling, som ägt rum under senare år, aktualiserar förslagen enligt propositionen vissa gränsdragningsproblem. Det får

anses vara ett legitimt krav att en studerande, som med sina studier planerar att uppnå en viss kompetens, skall kunna göra detta inom ramen för en och samma utbildningsorganisation. I detta hänseende inger propositionen vissa farhågor. Det anföres sålunda att trots att i princip verksamheten inom lokal gymnasial vuxenutbildning skall kunna erbjudas enligt kursplanen för grundskolans högstadium, fackskola, gymnasium och yrkesskola, vissa s. k. nya ämnen på fackskolans läroplan, vilka är av jämförelsevis allmän karaktär, skall överföras från den lokala vuxenutbildningen till studieförbundens cirkelverksamhet. Något närmare underlag för en bedömning av vilka ämnen som avses, lämnas inte — en genomgång av fackskolans mer än 70 ämnen visar att det med förekommande definitioner sannolikt kan röra sig om de fyra ämnena sociologi, familjekunskap, konsumentkunskap och dramatik. Vi anser att det inte är en rationell grund för gränsdragning att av vissa traditionella skäl hänföra den ena eller andra kategorin av ämnen till olika huvudmän. Det synes mer ändamålsenligt att förutsätta att i den mån studier i visst eller vissa ämnen siktar till en viss behörighet, till att t. ex. tjäna som underlag för fortsatt utbildning, möjlighet alltid skall föreligga att ta upp sådan utbildningsverksamhet inom den lokala vuxenutbildningen under förutsättning att bestämmelserna i övrigt är uppfyllda. Detta hindrar naturligtvis inte bildningsförbunden från att erbjuda studietillfällen inom samma ämnesområden, men dessa förbund betungas då icke med en målinriktad verksamhet, som inte överensstämmer med folkbildningens frihet att ordna verksamheten. Man kan inte heller helt bortse från att bildningsförbundens ekonomiska resurser kan skapa vissa problem, när det gäller lärarrekruteringen. En vuxen studerande, som med uppoffring av fritid eller kanske till och med inkomstbringande arbetstid vill skaffa sig ett underlag för avancemang, anser sig helt säkert ha rätt att ställa det kravet på samhället, att den erbjudna utbildningen ges i former, som är så goda som möjligt. Erfarenhetsmässigt kommer den i allmän regi bedrivna undervisningen att erbjuda större stabilitet med avseende på lärarpersonal än vad studieförbunden kan åstadkomma med nuvarande statsbidrag till lärarlönerna.

Departementschefen föreslår vidare att yrkesskolans deltidsverksamhet skall begränsas i fråga om sådana kurser, som står folkbildningen nära. Även detta förslag inrymmer ett svårbemästrat gränsdragningsproblem i varje fall inom vissa ämnesområden. Under förutsättning att vår förmodan är riktig att departementschefen med sitt undantagande från den lokala vuxenutbildningen av vissa fackskolans nya ämnen åsyftar t. ex. konsumentkunskap och familjekunskap kan man antaga, att deltidskurser inom motsvarande ämnesområden inom yrkesskolan kommer att anses vara av den hobbybetonade karaktär, att ämnena skall överföras till studieförbundens cirkelverksamhet. Vi kan inte ansluta oss till denna grundsyn och även om

man kan förmoda, att många av dem som genomgår yrkesskolekurser med anslutning till hem, hushåll och barnavård inte nyttiggör sina kunskaper i förvärvslivet, fyller de allra flesta en så värdefull funktion — även mätt med ekonomiska mått — inom hemmets arbetsområde, att det väl finns anledning att karakterisera dessa yrkesskolans deltidskurser på annat sätt än som hobbyverksamhet. Enligt vår uppfattning skall kursverksamhetens mål- och inriktning i princip utgöra grund för bedömning av vem som lämpligen bör handha verksamheten. Självfallet finns det under sådana omständigheter även utrymme för en fri verksamhet i studieförbundens regi.

Vid avvägning av olika utbildningsvägar för vuxenstudier kommer man förmodligen aldrig ifrån att den lokala gymnasiale vuxenutbildningen — i vid bemärkelse — alltid måste tämligen nära ansluta till motsvarande ungdomsutbildning. Detta medför å andra sidan en viss tröghet, när det gäller de nya ämnenas införande på studieprogrammet. Här fyller studieförbunden en utomordentligt viktig uppgift som initiativtagare och inspirerande organ för den offentliga undervisningen, något som bör uppmärksammas vid medelstilldelningen.

Med stöd av vad ovan anförts hemställas,
att riksdagen måtte besluta

A. att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

a. om att en utredning tillsättes med representanter från statsmakterna, näringslivet och organisationsväsendet med uppgift att utreda frågan om hur fort- och vidareutbildningen bör organiseras och finansieras,

b. att ersättning motsvarande avgifterna måtte utgå till de korrespondensstuderande som deltar i preparandkurser och avlägger tentamina,

c. att utredningar och försök beträffande radio- och TV-undervisning inom vuxenutbildningen bedrivs i samverkan med universitetskanslersämbetet på sådant sätt, att resultaten kan utnyttjas även vid utformningen av en kommande organisation för akademisk lågstadieundervisning via radio och television,

d. att Kungl. Maj:t vid utformning av direktiv till skolöverstyrelsen rörande gränsdragningsbestämmelser mellan studieförbunden och den lokala vuxenutbildningen måtte beakta vad i motionen framförts; samt

B.

1. att avslå förslaget om att inrätta en statlig brevskola i Norrköping,

2. att, därest yrkandet under 1. inte skulle bifallas, sta-

tens skola i Norrköping skall konkurrera på lika villkor med redan befintliga korrespondensinstitut.

Stockholm den 14 april 1967

Yngve Holmberg (h) Rolf Kaijser (h) Gunnar Wallmark (h)
Ingrid Diesen (h) H. Bertil Lidgard (h) Gunvor Stenberg (h)
E. G. HübINETTE (h) Henrik Åkerlund (h) Paul Brundin (h)
J.-A. Arvidson (h) Roland Lundberg (h)

Nr 794

Av herr Jansson, Paul, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 85, angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.

(Lika lydande med motion nr 988 i Andra kammaren)

Stockholm den 14 april 1967

Tage Johansson (s) Sture Palm (s) Paul Jansson (s)
Yngve Persson (s)

Nr 795

Av herr Nyman m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 85, angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.

(Lika lydande med motion nr 994 i Andra kammaren)

Den snabba ekonomiska och tekniska utvecklingen medför behov av utbildning som syftar till att ge yrkesutövarna nya kunskaper och färdigheter, s. k. fortbildning.